

Gerecenseerd in

Reviewed in

TIJDSCHRIFT VOOR FILOSOFIE

Jaargang - nr. -

Volume *2007* - nr. *1* -

(redelijke) grond te plaatsen is. Als act van absolute vrijheid is die grond niet te doorgronden. De hang naar een object is in de menselijke wil echter al een predispositie, en daarom ook heeft de mens een hang naar het kwade. Of: de mens, zoals men hem door ervaring kent, is van nature tot het kwade geneigd. Hoe het goede en het kwade in het geschrift over de religie evenwel als "in de *ervaring* gegeven" beschouwd kunnen worden, is me, ondanks de goede commentaar op het geïmpliceerde vrijheidsbegrip, nog altijd niet duidelijk.

05. Juni 2007

Lu DE VOS

Friedrich Wilhelm Joseph SCHELLING, *System des transscendentalen Idealismus* (1800). Teilband 1: Editorischer Bericht zur Edition des Textes, Text; Teilband 2: Editorischer Bericht, Erklärende Anmerkungen, Register. Herausgegeben von Harald KORTEN und Paul ZICHE (F.W.J. Schelling, *Historisch-kritische Ausgabe*, im Auftrag der Schelling-Kommission der Bayerischen Akademie der Wissenschaften herausgegeben von Jörg JANTZEN, Thomas BUCHHEIM, Jochem HENNIGFELD, Wilhelm G. JACOBS und Siegbert PEETZ. Reihe I: Werke, Band 9, 1-2. Stuttgart (Bad Cannstatt), Frommann-Holzboog, 2005, 25,5 x 18, XIV-344 p. & VII-260 p., € 582,-.

Met de publicatie van dit negende deel (twee *Teilbände*) bereikt de kritische *Akademie-Ausgabe* van Schellings verzameld werk — na dertig jaar (!)² — een eerste echte mijlpaal: de editie van Schellings ongetwijfeld meest beroemde werk, het *System des transscendentalen Idealismus* (1800). Uitgave-technisch gaat het hier andermaal om een zeer nauwgezette kritische editie, waarin ontzettend veel documentair materiaal rond deze belangwekkende tekst van Schelling verzameld is. Nieuw aan deze uitgave is haar spreiding over twee boekdelen. Het eerste bevat een korte, veel-er technische toelichting over de wijze waarop de tekst in de kritische uitgave tot stand is gekomen, waarna we kennis maken met de geannoteerde tekst van het *System des transscendentalen Idealismus*. Het tweede boekdeel biedt vervolgens een relatief ruime, historisch-filosofische inleiding over het ontstaan van het *System* en de vroege receptie ervan. Het grootste deel van het tweede volume bestaat echter uit de meer dan honderdvijftig pagina's tellende, kleingedrukte verklarende noten, gevolgd door

² Het eerste deel van deze kritische editie verscheen in 1976.

bibliografie, zaak- en naamregisters, enz. Deze manier van werken verhoogt uiteraard het comfort van de lezer: die kan nu Schellings tekst doornemen met het verklarende notenapparaat naast zich. Het bespaart de lezer het eindeloze heen en weer bladeren tussen tekst en toelichting.

Het *System des transcendentalen Idealismus* is onmiskenbaar een scharniertekst, zowel in de filosofische ontwikkeling van Schelling als in die van het Duitse idealisme in de ruime zin. Met het *System* beoogde Schelling het reeds door Kant in het vooruitzicht gestelde, maar nooit gerealiseerde "volledige systeem van de transcendentale filosofie" tot stand te brengen. In dat opzicht voegt Schelling zowel kantiaanse als fichtiaanse gezichtspunten samen met zijn eigen transcendentiaalfilosofische overdenkingen die hij tussen 1794 en 1800 ontwikkelde. Tegelijk vormt het *System des transcendentalen Idealismus* ook de opmaat van Schellings identiteitsstelsel en introduceert het zelfs een aantal centrale thema's uit z'n latere filosofische ontwikkeling, zoals de bewustzijnstheoretische verwevenheid van geschiedenis, mythologie en religie. Maar onder meer die componenten dragen dan ook weer de kiemen in zich waardoor op korte termijn de rijke idealistische erfenis van Kant hopeloos uiteen zal vallen in uiteenlopende idealistische denksystemen, waarvan de auteurs — Fichte, Hegel en Schelling zelf, om maar de belangrijkste te noemen — elkaar nog nauwelijks het licht in de ogen zullen gunnen. Het *System des transcendentalen Idealismus* was dus zowel creatieve synthese als actieve splijtzwam; of nog: de eenheid van identiteit en differentie, met een knipoog naar het idealistische idioom.

Dat Schellings tekst die tegengestelde kwaliteiten in zich droeg, was eigenlijk al duidelijk van bij het begin. Dat blijkt althans uit het interessante overzicht van de vroege receptie van het *System*. Steen des aanstoots — of reden tot loftuiting — was ogenblikkelijk de merkwaardige verbinding die Schelling er maakte tussen transcendentaal- en natuurfilosofie. De achterliggende intuïtie mocht dan al nobel zijn — het idee van een odyssee van de geest, waarbij de geest de natuur constitueert, maar tegelijk ook als een product van die natuur verschijnt —, velen onder de commentatoren van toen zagen niet hoe beide gezichtspunten filosofisch geloofwaardig verzoend konden worden. En ook vandaag blijft dat nog steeds het eigenlijke probleem van het *System*: is dit wel een transcendentaal idealisme of veeleer een natuurfilosofie die hier aan het woord komt, of is het beide? En indien dat laatste, onderstelt dit dan niet een nog abstracter uitgangspunt — zoals Schelling dat in de aansluitende identiteitsfilosofie ook zal leveren — waarin de identiteit van natuur en geest, van transcendentaal- en natuurfilosofie *für sich* zou worden geproclameerd?

Precies die onduidelijkheid, dit onopgeloste karakter van de eigenlijke theoretische status van de tekst, doet vermoeden dat het belang van het *System des transcendentalen Idealismus* er mogelijk niet zozeer in bestaat een onovertroffen werkstuk te zijn van de idealistische filosofie, als wel dat het, als géén andere tekst voordien, een aantal karakteristieke thema's van de idealistische filosofie uiteenzet en in een systematisch verband plaatst. Om er alvast enkele te noemen: het idee van een geschiedenis — of odyssee — van de geest, de voorstelling van de natuur als zicht-

bare geest en de geest als onzichtbare natuur, het methodologisch vruchtbare, dialectische onderscheid tussen het *für sich* en het *an sich*, en natuurlijk de motor achter dit gehele filosofische bouwwerk: het idee van de menselijke vrijheid als *alfa* en *omega* van het menselijke denken. In dat opzicht is het *System des transscendentalen Idealismus* vandaag misschien meer een icoon van het idealistische denken dan een van haar blijvende verworvenheden.

Antoon BRAECKMAN

Friedrich-Wilhelm VON HERRMANN, *Hermeneutische Phänomenologie des Daseins*. Ein Kommentar zu *Sein und Zeit*. Band 2. Erster Abschnitt: Die vorbereitende Fundamentalanalyse des Daseins, § 9 – § 27. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, 2005, 23 x 15, 372 p., € 49,- (Kt.).

Dit boek vormt het naar verluidt langverwachte tweede deel van het grote Commentaar (en een hoofdletter is hier alleszins toepasselijk) op *Sein und Zeit* van Friedrich-Wilhelm von Hermann, nog immer Heideggers meest getrouwe en toegewijde volgeling. Het betreft een zeer uitvoerig commentaar op de paragrafen 9 tot en met 27 van Heideggers eerste hoofdwerk, die tezamen de eerste vier — van de in totaal zes — hoofdstukken van 'Die vorbereitende Fundamentalanalyse des Daseins' vormen, zoals de titel van de eerste afdeling van het eerste deel van dit werk luidt. Het eerste deel over de inleidende paragrafen van *Sein und Zeit* verscheen al in 1987, terwijl het derde deel over de laatste twee hoofdstukken van de eerste afdeling binnen afzienbare tijd gepubliceerd wordt.

Becommentarieerd worden in dit deel achtereenvolgens de formele aanwijzingen van de begrippen 'existentie' en '*Jemeinigkeit*', van de twee fundamentele zijnsmodi van de 'eigenlijkheid' en de 'oneigenlijkheid' en de primaire zijnswijze van de indifferente alledaagsheid, van het in-de-wereld-zijn in de gestalte van het alledaags-atheoretische en het theoretisch-wereldkennende zijn bij de binnenwereldse zijnden, de analyse van de wereld en van het tuig als het in de omringende wereld tegemoet tredende zijnde, de analyse van het cartesiaanse categoriale wereldbegrip afgezet tegen het existentielle wereldbegrip, de analyse van de ruimtelijkheid, en tot slot de analyses van het mede-zijn en het er-mede-zijn, de voorzorg en het men. Het gaat om een tekst-immanente en systematische totaalinterpretatie die de hoge dichtheid van Heideggers tekst losser wil maken teneinde de methodische en zakelijke intenties van de gedachtegang op het spoor te komen en bloot te leggen. In het bijzonder is het von Hermann eraan gelegen de diepe misverstanden uit de weg te ruimen die er met betrekking tot grondbegrippen als '*Dasein*', 'allegaagsheid' en 'mogelijkheid' nog immer bestaan. Uiteraard kan dit commentaar, dat Heideggers tekst op de voet volgt en zo ongeveer zin voor zin van uitleg voorziet, als een zelfstandige monografie worden gelezen, maar het dient veeleer als naslagwerk dat men op willekeurige wijze kan raadplegen in het kader van de bestudering van *Sein und Zeit*.